REFERIRI LA REVISTA „FAMILIA" ȘI BIOGRAFIA LUI IOSIF VULCAN ÎN CORESPONDENȚA LUI FR. HOSSU-LONGIN

de
VIOREL FAUR

Eforturile cercetării istoriografice contemporane de a interpreta, într-o perspectivă nouă, mai profundă, faptele și evenimentele trecutului național, se întemeiază pe descoperirea de noi surse documentare, care conțin informații certe, utile reconstituirilor obiective. Prin urmare, orice document necunoscut se impune a fi privit cu atenție, pentru a i se reține partea de adevăr cu care se poate întregi o imagine, se poate completa o realitate, fie ea aparent fără însemnătate. Orice detaliu semnifică ceva, desigur în situația că este integrat în ansamblul căruia îi aparține și pe care-l luminează, evident din poziția ce o ocupă în structura acestuia. Privite dintr-un asemenea unghi, scrisorile la care ne vom referi conțin informații despre scriitorul și publicistul bihorean Iosif Vulcan, ca și în legătură cu periodicele editate de acesta — îndeosebi *Familia* și *Gura satului* — și unii din foștii profesori ai gimnaziului „Samuil Vulcan" din Beiuș. Obiectul lucrării de față este, așadar, corespondența lui Francisc Hossu-Longin, în anii 1927 (trei scrisori: din 17 noiembrie, 12 și 14 decembrie) și 1931 (din 2 aprilie), cu dr. Constantin Pavel, intrate recent în colecția Secției de istorie a Muzeului Țării Crișurilor.

Dialogul epistolar aparține celor două personalități ale vieții noastre politice și culturale de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, care s-au arătat interesate să clarifice unele împrejurări și date legate de strădaniile lui Iosif Vulcan aflate sub semnul afirmării noastre spirituale și al luptei pentru eliberare națională și unitate. Demersul lor este realmente pozitiv, atestînd dorința de a fi cît mai temeinic reconstituită contribuția animatorului cultural bihorean la formarea conștiinței naționale și consolidarea unității culturale, în ultimă instanță la pregătirea actului istoric de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918. Cu toate că motivația corespondenței în discuție constă în refuzul tratării superficiale a problematicii amintite, totuși ea nu este lipsită de repetiții și formulări neclare, care nu afectează însă înțelegerea exactă a sensului informației vehiculate de aceasta.

Deși avea peste 70 de ani, Francisc Hossu-Longin se dovedea un consecvent cititor al presei, din care afla știri și comentarii despre evenimentele culturale și politice. Astfel, el parcurge textul conferinței[1] rostite de dr. Constantin Pavel, istoricul și profesorul beiușean, cu prilejul festivităților de la Oradea, din 13 noiembrie 1927, cînd a fost dezvelit bustul lui Iosif Vulcan. Impresionat de această manifestare, Fr. Hossu-Longin își exprimă regretul că n-a putut lua parte la ea, deoarece nu i-a permis vîrsta și starea sănătății. În prima scrisoare pe care i-o trimite lui C. Pavel, el menționează că dorința sa de a fi alături de cei care au organizat festivitățile este justificată, fiindcă „numai eu mai sunt încă în viață“ dintre „colaboratorii interni“ ai revistei *Familia* și ai periodicului *Gura satului*[2], ambele tipărite de Iosif Vulcan, cea de pe urmă doar o perioadă restrînsă. Consideră că este de datoria sa să completeze datele cunoscute despre anii în care a lucrat în redacția periodicelor menționate, apelînd la memorie, atît cît era aceasta de fidelă.

Aprobînd inițiativa orădenilor, de a conserva amintirea faptelor progresiste ale lui Iosif Vulcan, ca un mod constructiv de a ne evalua semnificațiile trecutului de luptă, Fr. Hossu-Longin se arată nemulțumit de împrejurarea că nu au fost puse în relief importante acțiuni ale lui Vulcan, îndeosebi din timpul cînd și-a început activitatea publicistică și culturală. Obiecția era întemeiată devreme ce istoricii și cercetătorii vieții culturale nu stăruiseră asupra preocupărilor lui Vulcan din deceniile al VII-lea și al VIII-lea ale veacului precedent. Pentru a înlătura o asemenea lacună, el oferă cîteva informații, pe care le socotește inedite, ceea ce era — pentru anul 1927 — perfect valabil, abia după această dată configurîndu-se o bibliografie de referință, care a cunoscut realizări notabile în ultimele două decenii, cînd a fost tipărită și o valoroasă monografie[3], în care sînt sintetizate principalele informații despre biografia și activitatea lui Iosif Vulcan.

Selectînd din cuprinsul scrisorilor mențiunile de un cert interes științific, demonstrăm implicit utilitatea introducerii în circuitul cunoștințelor istorice a acestor documente care n-au fost pînă acum analizate de cercetarea anterioară. Fr. Hossu-Longin, care retrăia din interior întîmplările prezentate și era autorizat să descrie fapte și evenimente ale vremilor de-atunci, asigură un necesar coeficient de veridicitate corespondenței sale. Sînt, sub acest raport, de luat în seamă precizări de felul celor care se referă la *Gura satului*, care a fost „un ziar foarte cetit și apreciat, nu numai pentru conținutul său, avînd cele mai bune intențiuni, ci

---

[1] C. Pavel, *Iosif Vulcan (1841—1907). Conferință rostită cu prilejul festivităților de la Oradea*, în *Națiunea* (Cluj) din 17 noiembrie 1927; *Familia*, 1927, nr. 10—11, p. 1—4.

[2] *Anexa* documentară nr. 1.

[3] Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, Editura Minerva, București, 1974, 412 p.

mai ales că a contribuit mult la îndrumări și îndreptări, în chestii politice"[4]. Iată, deci, un aspect mai puțin relevat, acela că, deși era un periodic umoristic, *Gura satului* se implica în viața politică, efectuînd — prin incisivitatea materialelor publicate, atît cele în versuri cît și în proză — o operă de corijare a unor moravuri politice, criticînd așadar inconsecvențele unor fruntași naționali, precum și lipsa de atitudine față de manevrele autorităților. Datorită spiritului necruțător și intolerant cu care erau înfierate asemenea neajunsuri, Iosif Vulcan a fost înconjurat cu ostilitate de către cei vizați, fapt care a avut, probabil, un rol în luarea deciziei de a renunța să mai editeze această foaie, cedînd-o lui Mircea Vasiliu Stănescu din Arad. De reținut, de asemenea, informația despre numărul mare de colaboratori la *Gura satului*, dovadă a receptivității de care beneficia o publicație de o asemenea factură, menită să asaneze relele sociale și politice. Ea a avut colaboratori și „de peste munți"[5], situație firească dacă ne gîndim că în acea epocă legăturile culturale dintre românii din patria-mamă și cei aflați sub asuprire străină sînt deosebit de active și eficiente, că ele n-au putut fi întrerupte de nici o intervenție a guvernanților vremelnici, care au încercat să anihileze evoluția luptei pentru unitate națională, obținînd doar rezultate temporare, înlăturate însă de fluxul inevitabil al evenimentelor spre împlinirea secularei aspirații de unitate a poporului nostru.

Stăruind asupra calității umorului practicat de Iosif Vulcan în foaia amintită, Fr. Hossu-Longin reflectează asupra necesității de a fi studiat temeinic, cerință îndeplinită în lucrări de dată mai recentă[6]. El militează, cu exemplară conștiinciozitate, pentru restituirea unor componente ale istoriei noastre culturale din veacul trecut, printre care și modalitățile utilizate de Iosif Vulcan în vederea consolidării conștiinței naționale, de la cultivarea unor idei politice și pînă la editarea unor așa-zise „tablouri" (de fapt reproduceri), care au fost răspîndite în mii de exemplare și „au împodobit casele românești de pe atunci"[7]. Este vorba de scene istorice ca *Trecerea lui Traian peste podul Dunărei*, *Coriolan și Veturia*, *Alexandru I, domn al României...*, *Inaugurarea Academiei Române*, tipărite în anii 1868—1870 și care au fost extrem de solicitate de către cititorii revistei *Familia*, după cum rezultă din notele redacționale, scrise de Iosif Vulcan. La *Poșta Redacțiunii* numărului din 6 februarie 1870 al revistei, I. Vulcan publică un *Avis la mai mulți* cititori, pe care-l reproducem, deoarece este edificator în ce privește interesul românilor față de „tablourile" respective: „Acei onorab(ili) prenumeranți ai noștri, carii au reclamat pentru tablouri, binevoiască a mai aștepta cîteva zile, căci acuma

[4] *Anexa* documentară nr. 1.

[5] *Ibidem.*

[6] Livia Grămadă, *Presa satirică românească din Transilvania. 1860—1918*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 18—19, 149—165; Lucian Drimba, *op. cit.*, p. 51—58.

[7] *Anexa* documentară nr. 1.

la începutul anului este cu nepotință a împlini rugarea lor. Iar aceia, carii numai acuma s-au abonat la tablourile din anii trecuți, sunt rugați să aștepte pînă ce va fi gata tabloul nou, ca — din cauza multelor spese — să le potem tramite toate deodată"[8].

Insistența cititorilor nu este potolită cu această explicație, dorința lor de a intra în posesia „tablourilor" fiind deosebit de puternică, astfel că Iosif Vulcan este nevoit să revină cu următoarea precizare redacțională: „*La mai mulți*, carii necontenit reclamează tablourile! Noi nu am promis, că vom tramite tablourile fiecărui prenumerante îndată după ce le-a abonat, ci numai în decursul semestrului. Semestrul n-a expirat încă, deci ne rogăm de indulgință"[9]. La 2 octombrie 1870, el îi anunța pe solicitanți că „*Espedarea tablourilor mult poftite* se va încheia săptămîna viitoare"[10]. Numai la 9 octombrie putea afirma că „*Tablourile* prenumerate s-au espedat deja pentru toți onor(abilii) noștri prenumerați"[11], care proveneau din rîndurile tuturor românilor. Notăm, în acest sens, două mărturii, extrase din cadrul rubricii *Poșta Redacțiunii*, unde Vulcan întreținea contactul cu colaboratorii și cititorii revistei sale. La 7 august îi face cunoscut unui prenumerant din Focșani că i s-au trimis, prin Galați, „tablourile" cerute[12], pentru ca la 4 septembrie să-l anunțe pe un alt abonat, de data aceasta din Brăila, că „Tablourile (i) s-au trimis de mult toate pe Dunăre"[13]. Fără îndoială că au fost și alți abonați din România, ale căror nume și poziții sociale erau tăinuite, pentru a nu trezi suspiciunea autorităților statului dualist austro-ungar, care dispuneau de posibilitatea de a aplica măsuri restrictive chiar și în direcția aceasta. Observăm că trimiterea în România a unor materiale tipărite de I. Vulcan se făcea, nu prin poșta obișnuită, ci cu vaporul pe Dunăre, fiind mai lesnicioasă pătrunderea în țară a lor prin intermediul acestui mijloc de transport, la punctele de frontieră de la Predeal și din alte locuri exercitîndu-se un sever control, pentru a se obstacula circulația de literatură și publicații între românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Se cuvine a fi reliefată împrejurarea că informațiile din corespondența lui Fr. Hossu-Loghin, deși sumare, oferă totuși sugestii interesante în legătură cu relațiile culturale ale românilor și, totodată, ele constituie o premisă pentru cercetării de sociologie a culturii, în acest caz obiectul fiind răspîndirea „tablourilor" de inspirație istorică națională, argument de necontestat al orientării redacționale în direcția realizării unei necesare opere de educație națională și de întărire a unității de acțiune. O situație similară o prezintă și răspîndirea volumului *Panteonul Român*, scris de Iosif Vulcan și tipărit în anul 1869, între paginile acestuia fiind evo-

---

[8] *Familia*, 1870, nr. 4, p. 48
[9] *Ibidem*, nr. 33, p. 396.
[10] *Ibidem*, nr. 38, p. 456.
[11] *Ibidem*, nr. 39, p. 468.
[12] *Ibidem*, nr. 30, p. 360.
[13] *Ibidem*, nr. 34, p. 408.

cate figuri de seamă ale poporului nostru, de la cărturarii epocii luminilor și pînă la revoluționarii pașoptiști.

Scrisorile nu se limitează la chestiunile de interes cultural, ci furnizează informații despre prima adunare a Societății pentru crearea unui fond de teatru român (arătînd că Vulcan a avut de înfruntat unele piedici, deoarece susținătorii *Astrei* nu ar fi fost de acord ca să se întemeieze o nouă asociație națională, ceea ce nu se verifică în multiplele comentarii și note apărute în *Familia*), ca și în legătură cu munca sa în redacție la revista lui Vulcan, cu contradicțiile din societatea „Petru Maior", familia lui Iosif Vulcan (despre tatăl acestuia are numai elogii, regretînd că nu s-a scris nimic referitor la faptele sale) și tentațiile sale politice, care au fost semnalate de noi într-o altă lucrare. Asupra unor realități notate în corespondență, Fr. Hossu-Longin a stăruit în volumul său memorialistic, tipărit nu demult[14]. Tot aici întîlnim relatări interesante despre gimnaziul beiușean și profesorii acestuia, climatul național și mentalitățile localnicilor.

Într-una din corespondențe, Fr. Hossu-Longin intercalează răspunsul președintelui Academiei Române la o scrisoare de a sa. Acesta cuprinde aprecieri la adresa publicațiilor lui Vulcan, considerate ca fiind „documente de mare preț pentru cunoașterea mișcărei noastre culturale și înaintărei ei"[15]. Strădaniile lui Vulcan, concretizate în atîtea demersuri cultural-naționale, erau păstrate în memoria colectivă și vor fi reconsiderate în deceniile următoare[16], fiind rezolvate toate exigențele manifestate de autorul corespondenței care a constituit obiectul lucrării noastre.

În Bihorul interbelic activitatea culturalizatoare și ca „precursor al unității naționale" a lui Vulcan se afla în prim-planul vieții sociale și culturale, atît prin intermediul revistei *Familia* — a cărei serie a doua apărea acum sub redacția lui M. G. Samarineanu —, cît și prin acțiunile consacrate valorificării operei sale, cu care se întreținea o fertilă relație de continuitate, remarcîndu-i-se substanța perenă și exemplarul fond etnico-patriotic.

---

[14] Francisc Hossu-Longin, *Amintiri din viața mea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 291—320.

[15] *Anexa* documentară nr. 4.

[16] Iosif Pervain, *Din corespondența inedită a lui Iosif Vulcan*, în *Centenar „Familia". 1866—1965*, Editura Muzeului Regional Crișana, (1967), p. 195—200. În partea introductivă a lucrării, autorul citează un întins pasaj dintr-o scrisoare a lui Francisc Hossu-Longin, trimisă — la 13 februarie 1882 — lui Iosif Vulcan (scrisoare care inițial s-a aflat în fondul Fr. Hossu-Longin de la B.C.U. Cluj-Napoca, ulterior fiind transferată la Arhivele Statului din același oraș), în care sînt formulate și critici în legătură cu comportamentul lui Vulcan în vremea cînd se afla în redacția revistei acestuia, precum și cu faptul că s-a implicat în jocurile politice ale timpului, voind să candideze în alegeri. Se pare însă, că atît în corespondența din 1878, ca și în cele din 1927 și 1931 — dar și în *Amintiri*... —, Fr. Hossu-Longin nu s-a putut elibera de o anumită iritare, purtîndu-i o nedreaptă ranchiună aceluia care l-a angajat în redacție, într-un moment cînd cei 30 de florini (salariul primit) îi erau deosebit de necesari, mai ales că nu dispunea de mijloace materiale îndestulătoare.

ANEXE DOCUMENTARE

1

Băsești, 17 Noem(brie) 1927

DOMNULE PROFESOR!

Am cetit, în ziare, (despre) decursul festivităților de la Oradea Mare, cu ocasiunea desvălirei bustului lui Iosif Vulcan[1] și conferința, ce ați rostit-o cu acel prilegiu, apărută în ziarul „Națiunea"[2] din Cluj.

Regret mult, că starea sănității și vrîsta mea înaintată, nu mi-a permis ca să iau parte și eu la acea festivitate. Și regretul meu este motivat prin faptul că numai eu sum încă în viață dintre „colaboratorii interni" de la „Familia" și adaug, de la „Gura satului", redigeate de Iosif Vulcan — la Budapesta —, adecă (î)nainte de a se muta la Oradea Mare, iar „Gura satului" predînd-o lui Mircea Basiliu Stănescu din Arad, participînd, în acea calitate, din toamna anului 1868 până în anul 1870, adecă vreo doi ani și mai bine. Sigur, a trecut multă vreme de atunci; cu toate aceste mă voiu încerca — întru cât mă va sluji memoria — să întregesc, încâtva, datele, ce poate nu le-ați aflat, sau v-a trecut atenția, precum nu am dat de urmele lor nici la cei cari au arangiat acea festivitate, sau s-au ocupat de viața și activitatea lui Iosif Vulcan.

Iată rostul acestei scrisori, ce vă adresez și pentru care vă cer scuze și o indulgință, poate fără vreun folos. Fără a face obiecțiuni la felul cum s-a arangiat și mai ales, că cine a luat inițiativa a să face acele serbări, așa precum s-au făcut, mi se pare că s-ar fi putut face altcum și de alții; ar fi trebuit a să studia mai conștiencios datele referitoare la viața și activitatea lui Iosif Vulcan, mai ales atunci, cînd s-a hotărît să i se ridice o statuă în Orade, unde numai o parte a vieții a treit-o[3], pe cînd s-a retăcut cealaltă parte, asemenea prețioasă.

N-am cetit, deci trebue să presupun, că s-a trecut prea ușor peste activitatea lui Iosif ulcan, pe timpul cînd încă nu editasă „Familia" și anume cînd a început —, după ziarul umoristic *„Tuti-fruti"*, pus la cale de Ioan Popa, mai tîrziu redactorul „Calicului" din Sibiu, și I. Răcuciu, pe cînd să aflau în Viena, — ziarul seu glumeț intitulat „Umoristul", după care a urmat apoi „Gura satului". Această foiă, pe vremuri, a fost un ziar foarte cetit și aprețiat, nu numai pentru conținutul său, avend cele mai bune intențiuni, ci mai ales că a contribuit mult la îndrumări și îndreptări, în chestii politice și la cari au colaborat — după cît mi-aduc aminte, — cei mai de valoare literați de pe atunci, începînd de la Alexandru Roman, Sigismund Borlea (Teica-Ilie), August Horsia, Ioan Simionaș, Amos Frâncu (tribunul), Simion Botizan, Iulian Grozescu, Ioan Poruțiu, At. M. Mari(e)nescu, Bogdan Petriceic(u) Hăsdeu, Braniște (tatăl lui Braniște de azi), Florian

---

[1] Vezi, în legătură cu pregătirea și desfășurarea acestor festivități, lucrarea noastră intitulată *Inițiative culturale bihorene în anii interbelici* (Viorel Faur, *Contribuții la cunoașterea istoriei Bihorului*, I, Editura Muzeului Județean Bihor, Oradea, 1970, p. 100—103).

[2] C. Pavel, *Iosif Vulcan (1841—1907). Conferența rostită cu prilejul festivităților de la Oradea*, în *Națiunea*, din 17 noiembrie 1927; *Familia*, 1927, nr. 10—11, p. 1—4.

[3] Iosif Vulcan s-a stabilit la Oradea în 1880, unde a activat și trăit pînă în 1907.

(președintele de tribunal din Năsăud) și alții, a(le) căror nume-mi scapă, până o mulțime de prin provincii și de peste munți.

Între alte cărți — acte, date și documente — am așezat în biblioteca Universității din Cluj și o parte din colecția acelor ziare, din care scrutătorii vor putea vedea care este diferința între „umoristica" — pot zice selectă de-atunci — și între glumele proaste și caricaturile scărboase și (in)decente ale ziarelor umoristice de azi.

Iată (pe) Iosif Vulcan și meșter al umorului, în proză și mai ales în poezia, precum a fost și satira, traversată mai târziu: „Plânge mierla prin păduri, / Robu-i Roman la unguri"; apoi: „Auzit-ați auzit, / Lucru nemai pomenit, / Cavalerul Pușcă-stele / Joară-să pe ceriu și stele, / Cum că dînsul sus la Peşte, / S-a purtat cavalerește"[4] și alte multe, cari au făcut mari impresii și înrîuriri în lumea politică de-atunci.

Afară de aceste, — cât am fost eu pe lângă el, — s-au făcut tablourile: „Trecerea lui Traian peste podul Dunerei", „Coriolan și Veturia", „Alexandru I, domn al României, primește insignele domniei de (la) împăratul Paleologul", „Inaugurarea Academiei Române" și nu știu mai care, toate aceste s-au exped(i)at în sute de esemplare și au împodobit casele românești de pe atunci și vor mai fi din ele și azi multe în casele noastre. Asemenea, s-a exped(i)at, tot pe atunci, „Panteonul Român"[5], una din cele mai prețioase lucrări ale d(omnu)lui Iosif Vulcan. Mi-aduc aminte că eu am comandat scoărța de mătasă roșiă pe exemplarul ce s-a exped(i)at lui Carol[6], care apoi i-a trimis un frumos ac de cravată — ca suvenir —, cu care înse nu era prea mulțumit. Pe lîngă „Lira mea" a mai publicat — mi se pare — „Almanachul Gurei satului" și epopea umoristică a lui Vasile Ranta-Buticescu „Crâncenul Juvete", adeca lupta literilor latine cu literile cirile, îmbrăcându-se literile latine în armamente romane, iar cele cirile în armamente dace. Le-am avut, dar nu știu unde au perit.

Am luat parte și eu la prima adunare pentru crearea unui fond de teatru, prezidat de „septemvirul" Gavrilă Mihali, în sala cea mică de la reduta din Pesta și de la care au lipsit aceia, cari erau contra înființării acelui fond, căci erau și de aceia. Trebue să mai amintesc, că pe vremea mea colabora la „Familia" și Iuon Lapedat — din Paris —, I. C. Drăgescu (Drăghiciu), care a publicat „Nopțile carpatine" — din Turin —, I. Strajean — din Berlin —, Simion Botizan, August Horsia (Hortensia), Matilda Cugler — mai târziu Poni —, Mihail Cirlea, Petre Dulf(u) (mai târziu), Vasilie Urechiă, Misail și alți(i) mulți; dar cu colaborarea lui Mihai Eminescu era mai fălos și încântat, prevestindu-i un mare nume, așa mi se spune ades și mie.

Despre „Șezătoarea" lui, încă n-am cetit ca să fi făcut mențiune. În archiva și biblioteca remasă după Iosif Vulcan — pe care eu nu o cunosc — sigur vor fi prețioase date și documinte, mai ales corespondențe cu colaboratorii sei externi, care ar merita să să caute și studieze.

Iosif Vulcan, — ca toată lumea —, a avut și mulți contrari, literari și politici, cari se mai sporise(ră) când l-a(u) vezut că a intrat — să nu fie cu superare —, în societatea literară ungurească „Kisfaludy", că s-a „scăpat" de *Gura satului* și a încercat să fiă ales deputat. Rea impresia a făcut și faptul că uneori nu era cu destulă atenție nici față de colaboratorii lui mai valoroși.

Toate aceste și altele ce v-ași mai putea spune, vi le-am comunicat pe baza relațiunei ce a fost între noi, comunicîndu-mi cele mai delicate intimități ale sale, ce a culminat mai ales în publicarea în *Familia* a unei poezii, sub titlul „Flori veștezite" și a(l) cărei senz (î)l știeam numai noi doi și încă o persoană... În luptele de la „Petru Maior"[7], m-a luat în apărare, când cu desbinarea în două... Mă considera, ca pe un frate al seu, pentru acea m-a și dus odată la părinții sei,

4 Ironie la adresa lui Ioan Cavaler de Pușcariu.

5 Titlul integral: *Panteonul Român. Portretele și biografiile celebrităților române*, Pesta, 1869, 161 p.

din Leta-mare, unde am petrecut în mare veselie, căci tatăl seu, protopopul Vulcan, era un personaj foarte simpatic și comunicativ, iar maică-sa o gospodină și mult drăgălașă —, pagubă, că nici despre ei nu s-a vorbit și scris, cât ar fi meritat.

Dar de la o vreme, mai ales când a trebuit să-l părăsesc, s-a cam superat și pe mine, ce(e)a ce înse nu ne-a împedecat ca să nu mai comunicăm la olaltă și după ce s-a însurat, apoi și mai târziu.

Profit de acest prilegi, pentru a vă atrage atenția la un alt comunicat al meu, relativ la fostul profesor de odinioară Simion Pop — „Simon bácsi", — mentorul studenților, mai ales din părțile aceste.

În vara anului 1909 am trimis directorului de atunci Vasile Dumbravă cîteva date și documente, apoi am mai solicitat pe V. Lesianu și mi s-a respuns că ar fi în biblioteca gimnasiului — pînă la zile mai bune —, iar Cam. Selejan îmi scrie (în) 1925 că nu s-ar afla.

Ceva urmă puțină în programa din 1889/90.

Vă rog încercați și DVoastră.

Cu deosebit respect,

Francisc Hossu-Longin

(Muzeul Țării Crișurilor, *Colecția Secției de istorie*, Inv. nr. 3862).

2

Băsești, 12 Dec(embrie) 1927

PREA STIMATE DLE!

Înainte de ce v-aș putea respunde mai detaliat la prețuita — pentru mine măgulitoarea — DV. scrisoare, înțelegînd că aveți să terminați „Istoria liceului romănesc din Beiuș", dați-mi voiă să vă trimit, în alăturat, datele relativ la Simion Pop — „Simon bácsi" — în copia ce mi-a remas și a căror original trebue să se afle acolo, în archiva sau biblioteca liceului, căci iată ce mi-a scris fostul director Vasilie Dumbravă — din Bazna, la 13 IX.1909 —: „Datele relativ la fericitul Simion Pop *le-am depus* în bibliotecă, pe(ntru) timpuri mai bune". Vă rog deci dispuneți ca să să caute mai bine, fiindcă ar fi o neatenție ca să să treacă așa ușor asupra unui fost profesor, care pe acele vremuri a fost o persoană marcantă și iubit de toată lumea, pentru bunătatea sa, dovedită față de studențimea de pe atunci.

Amicul nostru Camil Sălăgianu încă mi-a scris că a căutat și că nu a dat de urmă, ce(e)a ce nu eschide să să afle.

Mai notez, că în „Amintirile" mele, cari nu sunt încă terminate și au să fie și acele depuse în biblioteca universității din Cluj și în care, în mai multe capitule, mă ocup cu viața mea de la liceul din Beiuș, — în Cartea I, cap. VI, pag. 72 și următoarele mă ocup special și cu Simion Pop, „Simon bácsi", — care înse din scurțimea timpului și lipsa de copist nu vi le pot comunica, — dar poate voi servi ca o întregire oarăcare la „Istoria liceului".

---

[6] Carol I, domnitorul României. Într-o scrisoare către Fr. Hossu-Longin, din 7 august 1869, Iosif Vulcan îi atrăgea atenția în acești termeni: „Ai grige ca esemplariul lui Carol să fie gata pe cînd voi sosi" de la Leta Mare, unde se afla la familia sa.

[7] Societatea cultural-națională „Petru Maior", care a funcționat la Budapesta (Vezi Lucian Drimba, *Iosif Vulcan*, Editura Minerva, București, 1974, p. 29—37).

Mulţămind pentru cărţile trimise, mai fac şi observaţia, că mai ales discursul com. a lui „Alexandru Roman" — cetit şi prin ziare, — m-a impresionat mult fiindcă l-am cunoscut personal încă din frageda mea juneaţă şi cu care, pînă la moartea lui, noi am fost în bune şi amicabile relaţiuni.

Îm(i) aduc aminte că am luat parte şi eu la serenada cu faclii, când a fost prima dată ales la Ceica şi a venit la Beiuş şi când ştudentul şi poetul Ioniţă Scipione Badescu, mai târziu ajuns ziarist la unguri, sub numele de Bágy János, — apoi trecut, — „cu bunda deputatului A. Medanu" — în România, unde s-a stăns ca inspector şcolar, — a declamat poezia lui, din care mi-a rămas aceste strofe: „Ce muimui să aude, / Ce luciu celebiante? / Felice căiuntule Bihoi".

Bietul Ioniţă, nu putea rosti bine litera r. A avut şi un tom de poezii, nu ştiu dacă să mai află. Dar despre toate aceste, de voiu mai trăi şi vom conveni, mai multe.

Pentru sfintele serbători, vă rog să primiţi cele mai sincere dorinţi de bine, de la al Dvoastră mult stimător,

Francisc Hossu Longin

(*Ibidem*, Inv. nr. 3863)

3

Băseşti, 14 Dec(embrie) 1927

D(OMNU)LE PROFESOR!

Ca adaus, la ce v-am scris alaltaeri, va mai comunic că: pe Sigismund Pop — „Zsiga bácsi" — încă l-am cunoscut bine. A fost socrul lui Alexandru Roman, de la socia cea dintâi. Pe vremea mea redigia „Concordia" — subvenţionată de contele Andraşi Gyula, min. preş., — apoi, după decretarea „pasivităţii", s-a ales deputat, la Năsăud, cu un vot. Să spunea, că ar fi fost unul din secretarii lui Kosuth Lajos şi pentru rolul seu politic a fost mult satirat în „Gura satului" şi criticat în Gazeta şi chiar în „Federaţiunea". Ştiu pozitiv, că Svetozar Miletics, într-o zi, în dieta din Pesta, l-a apostrofat pentru ţinuta lui cu cuvintele: „Halgos, te pop unitus disunitus" ş.c.l.

Cătră finea vieţii a dus-o reu şi mi se pare că a murit la Pesta. A remas o fată: Silvia — măritată Pap Szilágyi, mi se pare că trăieşte şi azi în „Kis-pest", la copiii sei. Soţia lui a fost sora lui Drăgan Alex., inspector dominal din Beiuş, din Draganii aceia mai treiesc şi azi în ţinuturile de acolo. Eu ştiu numai atâta, că a chemat-o „Zsurzsika" Irinyi şi că a fost o femeie isteaţă şi inteligentă, dar că din ce neam ar fi fost, nu pot decât să deduc de pe nume.

Din *Gura satului* nu am nici eu nici un nr., dar am depus la Cluj, la biblioteca universităţi(i), o colecţie de pe mai mulţi ani, tot acolo am depus şi câteva epistoăle de ale lui Iosif Vulcan scrise mie.

V-am com(un)icat aceste, în fuga condeiului, ca să vedeţi, că apreţuirea oămenilor noştri, de pe vremuri, trebuie să să facă cu multă băgare de samă, adeca a cerca şi cealaltă parte a bunului, şi că, Doamne, câte şi câte s-ar mai putea spune.

Cu toată stima,
Fr. Hossu Longin

(*Ibidem*, Inv. nr. 3864).

4

Băsești, 2 Aprilie 1931

IUBITUL NOSTRU DOMN PROFESOR,

Între anii 1860 și 1870, Iosif Vulcan — după ce s-a despărțit de către Dr. Răcuciu, Ioan Popa din Sibiu și Mircea Basiliu Stanescu din Arad, aflători pe acele vremuri la Viena, și de către Iulian Grozescu, cu care împreună au scos „Umoristul" (cei dintăi au scos ziarul umoristic: „Tuti-Fruti") —, pe lîngă „Familia", a mai redactat și „Gura satului" și a publicat și căteva broșuri, ca „Almanacul Gurei satului" și o epopeiă umoristică, despre lupta literilor romane cu cele cirile, sub titlul „Crăncenul Juvete", de Vasilie Ranta Buticescu, — o broșurică din căteva pagini, cu caricaturi foarte nostime, îmbrăcînd literile române în armătură romană iar cele cirile în cea slavă, — cu „Fita cea cochetă" și cum „Decebal" să străpunge, lăsîndu-se în sabia proprie.

Să începe așa:
„Pe o dungă de gazetă,
Ca viforul turbat,
Stă Crăncenul Juvete,
Cu măna ridicat
. . . .
Și jură năvălire Poporului Roman ș.m.d.p. —

Eu am avut aceste broșuri; dar nu știu unde a(u) rătăcit. M-am adresat familiei lui V. Ranta Buticescu, în speranța că da dacă va avea un exemplar; m-am adresat familiei Ioanichie Olariu, din Deva, de unde am căpătat și eu acele broșuri; am știricit și la veduva lui I. Vulcan în Oradea, dar fără nici un rezultat; mai recent am scris la Academia română și iată ce mi-a respuns președintele:

„În biblioteca Academiei să află întru adever colecțiile foilor mult merituosului Iosif Vulcanu „Familia" și „Gura satului". Ele au fost procurate prin îndelungată stăruință, în cursul anilor, ca documente de mare preț pentru cunoășterea mișcărei noastre culturale și înaintărei ei. Nu avem înse mai nici un singur an-volum-exemplar din „Almanacul Gurei satului"; ne este deci cu totul necunoscută poema eroică „Crancenul Juvete", despre lupta literilor latine tinere, elegante și eroice, împotriva slăbănoagelor slove cirilice, care au fost după cuviență expulzate din penele românești ale traianizilor Dacieni. Intorc deci rugarea și zic: dacă s-ar întămpla să să ivească un exemplar din acel anuar, mă rog să fie dat Academiei, căci ea este centrul limbei, literaturei, deci și ortografiei și la dînsa să cuvine să să păstreze toate povestirile vechilor luptași, vechile arme, oricăt ar fi de ruginite și de primitive".

Iată pentru ce acuma mă adresez și DVoastră, aducîndu-mi aminte că ați scris despre Iosif Vulcan și pare-mi-se veți fi avend și mai multe din manuscriptele lui și să va fi rătăcit între ele și ce(e)a ce caut de atît(a) vreme.

Nu este exchis, ca ele să să afle în biblioteca gimnasiului, dacă ar fi cineva care să aibă vreme a face o scrutare amenunțită, da dacă s-ar afla. La tot cazul, vă rog binevoiți a medita asupra acestei cauze, prin ce m-ați deoblega foarte mult.

E aproape enigmatic, că mulți carii au scris despre lucrările lui Iosif Vulcanu să ocupă și s-au ocupat numai de trecerea lui la Orade și nu spun nimic despre activitatea lui de pe vremea cănd ședea și a scris mult la Pesta, dar cu deosebire nu fac amintire despre lucrările lui satirice, de acele vremuri cănd „Gura satului" făcea și politică. Eu știu ce a lucrat, că am fost aproape doi ani colaborator

intern, cănd eram iurist la Pesta, — cum am avut multe neplăceri pentru criticile satirice cu politicianii de pe acele vremuri și cănd (se) cănta: „Auzit-ați, auzit / Lucru ne mai pomenit: / Cavalerul Pușcă-Stele (I. Pușcar) / Joară-să pe cer și stele, / Cum că dînsul sus la Pește / S-a purtat cavalerește".

Cu toată dragostea noastră,
Francisc Hossu Longin

(*Ibidem*, Inv. nr. 3865).